

Анатолій Загнітко, Надія Загнітко

Функційно-комунікативний рівень лінгвоперсони : закономірності самореалізації лінгвоперсони

Studia Ukrainica Posnaniensia 6, 179-188

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ФУНКЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ РІВЕНЬ ЛІНГВОПЕРСОНІ: ЗАКОНОМІРНОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛІНГВОПЕРСОНІ¹

АНАТОЛІЙ ЗАГНІТКО

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця — Україна;
Український мовно-інформаційний фонд Національної академії наук України,

Київ — Україна
a.zagnitko@gmail.com

НАДІЯ ЗАГНІТКО

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця — Україна
n.zagnitko@donnu.edu.ua

**FUNKCYJNO-KOMUNIKACYJNY POZIOM OSOBOWOŚCI JĘZYKOWEJ:
PRAWIDŁOWOŚCI SAMOREALIZACJI OSOBOWOŚCI JĘZYKOWEJ**

ANATOLIJ ZAHNITKO

Doniecki Uniwersytet Narodowy imienia Wasyla Stusa, Winnica — Ukraina;
Ukraiński Fundusz Językowo-Informacyjny Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Kijów —
Ukraina

NADZIEJA ZAHNITKO

Doniecki Uniwersytet Narodowy imienia Wasyla Stusa, Winnica — Ukraina

STRESZCZENIE. W artykule wyznaczono główne typy personologii lingwistycznej z rozróżnieniem lingwopersonologii ogólnej, kulturowej, kognitywnej, społecznej, lingwopersonologii samorealizacji oraz samoutwierdzenia. Ponadto scharakteryzowano zasady systemowości i kontrastywności jako kluczowe dla opisów lingwopersonologicznych, wyznaczono główne cechy kategorii osobowości, osobowości językowej oraz personalizmu. Scharakteryzowano funkcyjno-komunikacyjny poziom osobowości językowej wraz z określeniem jego głównych cech, wyznaczeniem realizacji typologicznych, jak również poziomy: werbalno-semantyczny, motywacyjny oraz kognitywny.

**VERBAL AND COMMUNICATIVE LEVEL OF LINGUO-PERSON:
REGULARITIES OF LINGUO-PERSON'S SELF-REALIZATION**

ANATOLIY ZAHNITKO

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia — Ukraine;
Ukrainian Lingua-Information Fund of National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv — Ukraine

NADIYA ZAHNITKO

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia — Ukraine

ABSTRACT. The main kinds of linguo-personology with differentiation of the general linguo-personology, linguo-cultural and linguo-cognitive personology, social linguo-personology, linguo-personology of the self-realization and self-esteem were determined in the article. The principles of consistency and contrast were characterized as decisive for linguo-per-

¹ Дослідження виконано в рамках програми фундаментальних досліджень Міністерства освіти і науки України (проект № 0115U000088 „Комунікативно-прагматична і дискурсивно-граматична лінгвоперсоналогія: структурування мовної особистості та її комп'ютерне моделювання”).

sonal descriptions. The basic features of the categories of person, linguo-person and personalism were determined. Functional-communicative level of linguo-person was characterized with defining of its basic characteristics, traceability of typological implementations along with verbal-semantic, motivational and cognitive ones.

Лінгвоперсонологію сьогодні розглядають як розділ мовознавчої науки, що вивчає мовну особистість у її цілісності². У центрі уваги лінгвоперсонології — лінгвоперсона в сукупності усіх її мовних здібностей і реалізацій. Лінгвоперсона має два основні кількісно-соціумні виміри — одно- та поліперсонологійний, де під кількісно-соціумними вимірами мається на увазі кількісна формалізація в соціумі. Перший репрезентує окрему мовну індивідуальність, індивідума в усьому обширі його виявів — часовому, просторовому, еволюційному, культурно-естетичному, статусно-соціумному (реалізація особистості як фахівця, її функційне навантаження в межах корпоративної групи, адресатна активність і / чи пасивність і под.), лінгвокультурологічному³ та ін., а другий (полілінгвоперсона) — окреслює вияв народу як мовної особистості.

Окрема мовна особистість у своєму становленні проходить два основні етапи лінгвоіндивідуаційних виявів: 1) зовнішньоперсонологійний, коли спонтанно формовано потенціал мовних здібностей як самостановлення індивідуальності через усталення “Я”, виділення власної основної функції та домінуючої настанови, розвиток своєрідної “маски”, через яку активізується сам індивід, пристосовується до вимог соціуму через адаптацію чи протистояння; 2) внутрішньоперсонологійний, у який найактивнішою постає “посвята у внутрішню дійсність”, функційно навантаженим є поглиблене самопізнання і водночас пізнання людської природи. Часто лінгвоперсона сама згадує минуле, коли відбувалося мовне самоусвідомлення, і через призму етапних лінгвоіндивідуалізацій актуалізує оцінки мовного входження в лінгвосоціум, пор., наприклад: (1) *Вирішила вперше розповісти про власний досвід україномовності, який завжди здавався мені очевидним для всіх, але сьогодні я вперше засумнівалась [...]. // [...] більшість україномовних дітей мого покоління (особливо центру і сходу) у свій спосіб пережили травму своєї україномовності і знають, що таке бути частиною українського гетто в російському мовному морі. Я закінчила російську школу (батько вважав, що мене треба русифікувати, щоб підготувати до життя)... І ось ця школа життя була настільки жорстокою, що я досі ношу в голові рани і синці* (тут і далі виділення наше — А. З., Н. З.). // *Україномовність у Києві — це коли ти дитиною виходив за поріг своєї київської квартири до школи і відразу ж відчував крижаний залізобетонний опір середовища. Найм'якший вияв цього опору — ти інтуїтивно знаєш, що, починаючи з ліфта, скрізь — у магазині, у дворі, школі, піонертаборі твоя українська — “некстаті”, що це виклик, провокація для оточуючих, недоречна демонстрація скелета у шафі... // Це коли в тролейбусі мама говорить до тебе, п'ятирічної, українською, а чоловік у стоптаних сандалях з сусіднього місця каже: „он реп'ях до ср... причепився... Скільки же вас сюда приперлось, рагулей”. Це коли ти називаєш своє ім'я,*

² А. Загнітко, *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни*, у 4-х томах, Донецьк, 2012, т. 2, с. 345–346.

³ А. Загнітко, Н. Загнітко, *Теорія сучасної лінгвоперсонології: рівні й категорії*, [в:] „Studia Ukrainica Posnaniensia”, red. nauk. T. Kosmęda, Poznań 2016, zeszyt IV, s. 23–33.

а тебе питають: „А что за имя? Щирі українці тіпа, да?”⁴ Внутрішньо-персонологійний вимір лінгвоіндивідуації імпліковано у висловленні „[...] більшість україномовних дітей мого покоління (особливо центру і сходу) у свій спосіб пережили травму своєї україномовності і знають, що таке бути частиною українського гетто в російському мовному морі”, де глибинно відтворено процес становлення мовних пріоритетів лінгвоперсони, які вступили в протиріччя з активним лінгвосоціумом. Останнє передано у висловленні „Україномовність у Києві — це коли ти дитиною виходив за поріг своєї київської квартири до школи і відразу ж відчував **крижаний залізобетонний опір середовища. Найм'якший вияв цього опору — ти інтуїтивно знаєш, що, починаючи з ліфта, скрізь — у магазині, у дворі, школі, піонертаборі твоя українська — “некстаті”, що це виклик, провокація для оточуючих, недоречна демонстрація скелета у шафі...** // Це коли в тролейбусі мама говорить до тебе, п'ятирічної, українською”, у якому відбито ставлення лінгвоурбаністичного середовища до мовного вияву лінгвоперсони, його агресивне налаштування на мовний самовияв персони. Останнє визначає рівень можливостей її мовної самоідентифікації, що схарактеризовано відповідними: а) самооцінкою ставлення до власного мовного самовираження: [...] твоя українська — “некстаті”, що це виклик, провокація для оточуючих, недоречна демонстрація скелета у шафі; б) агресивним ставленням до мовної саморепрезентації лінгвоперсони інших — “чужих”: коли в тролейбусі мама говорить до тебе, п'ятирічної, українською, а чоловік у стоптаних сандалях з сусіднього місця каже: „он реп'ях до ср... причепився... Скільки же вас сюда приперлось, рагулей” і формуванням у перший період лінгвоіндивідуації особистості активної опозиції “свій” ↔ “чужий” на мовному рівні в межах функційного лінгвосоціуму; в) відношення до власного імені лінгвоперсони через його зарахування до “чужих”, ворожих для соціуму: Це коли ти називаєш своє ім'я, а тебе питають: „А что за имя? Щирі українці тіпа, да?”; г) формування внутрішнього мовопротиву лінгвосоціуму: Найм'якший вияв цього опору — ти інтуїтивно знаєш, що, починаючи з ліфта, скрізь — у магазині, у дворі, школі, піонертаборі твоя українська — “некстаті” та ін. На першому етапі лінгвоіндивідуації особистості яскраво простежувано її функційно-комунікативний рівень реалізації, коли очевидними постають мотивації комунікативного самовираження через мовленнєву самоідентифікацію та ін.

У внутрішньо-персонологійний період піддавано внутрішньому аналізу все раніше пізнане й накопичене, формовано цілісну картину самоусвідомлення, внутрішнього та зовнішнього зв'язку з Всесвітом, усталеною світобудовою. У перший період лінгвоіндивідуації особистість напрацьовує достатні ресурси для реалізації, самовпізнання і / чи самопізнання та досягнення відповідного рівня впізнаваності: (2) Це коли мама твоєї найближчої подруги каже твоїй мамі: „Мирослава хочет поступать в Шевченка на филфак? А вот я расстреляла бы всех сразу там, это же рассадник национализма”⁵. Мовне маскуванннє набуває впізнаваності, незважаючи на його сприйняття і / чи несприйняття лінгвосоціумом, порівн.: (3) [...] коли ти вступаєш в універ, потрапляєш нарешті в інше середовище (хоча б частково, маєш якусь підтримку), і твій сусід Володька, до якого ти заговорюєш українською, питає: „Мира, а ты можешь не вытендриваться? Ты же вроде бы нормальный человек”⁶ (“свій” —

⁴ М. Барчук, *Про мовну психотравму і гетто*, [в:] „Літературна Україна”, 2017, 18.05, с. 4.

⁵ Там само, с. 4.

⁶ Там само.

інше середовище, маєш якусь підтримку і “чужий” — можеш не выпендриватися, вроді бы нормальный человек).

У лінгвоперсоналогії функційно актуальними постають **принцип системності** і **принцип контрастивності**, На першому ґрунтовано цілісність опису лінгвоперсони, для чого опрацьовувано модель розгляду з послідовним аналізом сукупності чинників і параметрів, мотиваторів та індексаторів мовної реалізації особистості⁷. Реалізація принципу системності ґрунтована на створенні цілісного Експериментального науково-дослідницького корпусу текстів лінгвоперсони⁸, першою спробою якого було послідовне формування на кафедрі загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса корпусу текстів Михайла Коцюбинського з охопленням усіх доступних текстів⁹, аналіз яких для встановлення відповідної лінгвоіндивідуації потрібно здійснювати з урахуванням рукописних версій. Значущим постає також диференціювання вербальної та невербальної величин мовної особистості.

Другий принцип — принцип контрастивності — забезпечує адекватний аналіз лінгвоперсони на ґрунті зіставлення, що забезпечує належне коментування тих чи тих особливостей мовної поведінки особистості, її вияви в різні періоди життя та у відповідних соціумних середовищах, реалізацію комунікантом моно-, бі- чи полілінгвальних інтенцій¹⁰. Контрастивність потрібно використовувати для аналізу тієї самої лінгвоперсони в різні періоди її життя, в різних лінгвосоціумах, на різних територіях, у неоднакових лінгвокультурних середовищах та ін. Для цього варто залучати уснорозмовні та письмоворозмовні дискурсивні практики, що уможлиблює не лише вияв їх симетричності, а й встановлення відмінностей, використання і вербальних і невербальних практик, створення актуалізованих ситуацій і под.

До основних категорій лінгвоперсоналогії належать **категорії персони, лінгвоперсони, персоналізму** як основні. Категорія персони охоплює дослідження її потреб з охопленням п'яти визначальних бінарних основ (за Г. Мюреєм¹¹): 1) первинної (потреби тіла) — вторинної (психогенної) потреб; 2) відкритої (припустима у свідомості) — латентної (витіснювані зі свідомості) потреб; 3) фокальної (пов'язана з конкретним об'єктом) — дифузної (не залежать від конкретних об'єктів) потреб; 4) проактивної (реакція на внутрішні чинники) — реактивної (реакція на чинники середовища) потреб; 5) ефективної (зорієнтованої на результат) — процесуальної (зорієнтованої на процес) — модальної (зорієнтованої на досконалість результату) потреб. Вагомим є студіювання останньої основи, в межах якої основною одиницею аналізу є *тема*, що визначає і комунікативну поведінку особистості, і концептуальний простір¹², і вербальні стереотипи та ін. Розпізнавання тем, їх діагностування вимагають

⁷ К. Дебора, *Разговорный дискурс. Интерпретации и практики*, Харьков 2015, с. 150–178.

⁸ А. Загнітко, В. Широков, І. Шевченко, *Дані текстових корпусів у лінгвістичних дослідженнях*, Львів 2015, с. 45–65.

⁹ Див.: Електронний ресурс: <http://corpora.donnu.edu.ua/> (Корпус текстів Михайла Коцюбинського (18.03.2017)).

¹⁰ Порівн. встановлення лінгвоіндивідуацій та лінгвоіндивідуалізацій в епістолярних дискурсивних практиках Юрія Шевельова (А. Загнітко, *Мовна особистість в епістолярному дискурсі: типологія лінгвоіндивідуацій і лінгвоіндивідуалізацій*, [В]: „Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах”, Київ 2016, вип. 33, с. 58–72.

¹¹ Henri Murray, *Explorations in Personality*, New York 1938, p. 12–28.

¹² В. И. Карасик, *Языковое проявление личности*, Москва 2015, с. 125–247.

дослідження усього мовного простору особистості, встановлення чинників потенційної реалізації / нереалізації комунікативних настанов, тактик, інтенцій і стратегій (здебільшого — це відсутність підтримування сім'ї, опікування та ін.; за Г. Мюреєм¹³, преси) мовної особистості. Так, у (1), (2), (3) основна тема — мовна психотравма, що набуває динаміки в усьому текстовому просторі з відповідною деталізацією основних життєвих етапів лінгвоперсони: дитинство (п'ять років), юність (школа), студентство (вступ і навчання в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка), роки дорослості, а також фахового утвердження та ін. „Єдина тема — це зазвичай одиничний стереотип зв'язаних потреб і процесів, видобутий із інфантильного досвіду, що надає смислу і зв'язності більшій частині поведінки індивіда”¹⁴. Лише в межах теми можна виявити особливості мовної самореалізації особистості, інколи очевидну чи приховану роздвоєність її лінгвосоціумного статусу з актуалізацією внутрішньо- і зовнішньородинних, внутрішньо- і зовнішньолінгвосоціумних мовних запитів і потреб: (4) [...] **це тотальне подвійне життя** (тут і далі виділення наше — А. З., Н. З.). *Вдома — авторське письменницьке українське середовище, колядки, самвидав, в школі — ти російськомовна київська “девочка”, хтось інший, вдаваний, не ти. І так десять років*¹⁵.

Лінгвоперсонологійні студіювання охоплюють розгляд закономірностей реалізації у вербальній та невербальній комунікативній практиці особистості: *Его, Супер-его (Над-Я, Понад-Я), Его-ідеал*¹⁶, *Альтер-его*¹⁷ та ін., розкриття їхніх еволюції та наповнюваності, регулярності, співіснування в різні періоди життя лінгвоперсони. Мовна травма, мовний дискомфорт інколи завдають непоправної шкоди в самоідентифікації лінгвоперсони, стратегії й тактики функційно-комунікативного рівня, порівн., напр.: (5) [...] **я не раз думала про те, що всі сексуальні домагання, доторки дорослих чоловіків, різні посягання в підлітковому віці навіть не згадую, хоч вони й були неодноразово, — для мене все перекрила мовна травма. [...] Я і десятки моїх знайомих україномовних пам'ятаємо кожну деталь, кожну підколку, хамство і кожну поразку на цих нескінченних барикадах. Ви не повірите, але я бачу україномовних людей перед тим, як вони відкриють рота**¹⁸.

У межах лінгвоперсонології необхідно диференціювати загальну лінгвоперсонологію, лінгвокультурну та лінгвокогнітивну персонологію, соціумну лінгвоперсонологію, лінгвоперсонологію самореалізації та самоствердження. Загальна (фундаментальна) лінгвоперсонологія вивчає поняттєво-термінологійний апарат, студіює різні типи мовних особистостей, напрацьовує моделі розгляду таких особистостей.

Лінгвокультурна персонологія досліджує вплив національної та інших культурних середовищ на мовну особистість, визначення значущості тих чи

¹³ Там само, с. 45–49.

¹⁴ С. Hielle, G. Lindsey, *Theories of Personality*, New York 1970, p. 23

¹⁵ М. Барчук, *зазнач. джер.*

¹⁶ Жак Лакан, *Семинари. Книга 1: Работы Фрейда по технике психоанализа (1953/54)*, Москва 1998, с. 48–120; Жак Лакан, *Семинари. Книга 2: “Я” в теории Фрейда и в технике психоанализа (1954/55)*, Москва 1999, с. 108–193; Жак Лакан, *Семинари. Книга 5: Образование бессознательного (1957/58)*, Москва 2002, с. 111–201; Жак Лакан, *Семинари. Книга 7: Этика психоанализа (1959/60)*, Москва 2006, с. 65–105; Жак Лакан, *Семинари. Книга 11: Четыре основные понятия психоанализа (1964)*, Москва 2004, с. 72–191.

¹⁷ Т. А. Космеда, *Ego I Alter Ego Тараса Шевченка в коммуникативном пространстве щоденникового дискурса*, Дрогобич 2012, с. 57–68.

¹⁸ М. Барчук, *зазнач. джер.*

тих лінгвокультурних кодів в еволюції мовної особистості, а також розглядає функційну специфіку концептів¹⁹ в індивідуально-мислинневному просторі особистості.

Соціумна лінгвоперсонологія зорієнтована на діагностування впливу соціуму на мовну особистість, а також встановлення соціумних стратів у мовленнєвому просторі особистості: (6) *Перед цією (мовною — А. З., Н. З.) агресією а дитинстві ти безсилий, незахищений, крижкий, і тобі доводиться маневрувати, просити маму не говорити українською при дівчатах, бо дівчата кажуть, це ж жлобство і ім'я твоє сільське. Мама у відповідь, лежачи з тобою в спальні, плаче в темноті і каже: „Як так? Як мені моя дитина може таке казати?”*, і ти відчуваєш, що **світ твій розпинається в цьому морозі**, відчуваєш, що єдина втіха — те, що цілу ніч ти **не бачитимеш** цього світу, школи, однокласників, маминих слів, **цієї виснажливої битви**, де **ти наперед — жертва і де тобі не хочеться жити**²⁰. Соціумний страт завжди є регулярним, здебільшого він відбиває усталені моделі соціумної оцінки, кваліфікації, класифікації і т. ін. тих чи тих подій, фактів, явищ, осіб, поведінкових моделей. Соціумний страт постає опертям формування відповідних лінгвосоціумних стратів, що набувають статусу узусних реалізацій, їх відтворення є регулярним та обов'язковим. Підтвердження таких лінгвосоціумних стратів можна простежити на формуванні та функційному діапазоні певних прецедентних феноменів ((7) *Однак найбільші проблеми християн зосереджуватимуться в місцях, описаних у **Біблії**: 2013-й стане одним із найскрутніших років у історії Христової віри на Близькому Сході* („Тиждень”, 04.01.2013)), їхньому функційному діапазоні. Вони часто стають маркерами лінгвосоціумних портретів. Не менш значущим є і студіювання корпоративних груп, у межах яких відбувалося становлення мовної особистості (порівн. (2)), її самореалізація та самовияви (порівн., напр., вплив лінгвокорпоративної групи на лінгвопортрет особистості, вибір мови в мовленнєво-комунікативних інтенціях), дослідження лінгвопортрета сім'ї (3), (6). *Для лінгвоперсонології самореалізації та самовияву* персони істотним постає студіювання усіх просторових, часових, соціумно-корпоративних, культурно-естетичних та інших чинників, що впливають на самодостатність мовної особистості та ін.

Лінгвоперсону можна розкрити через аналіз її мовного маскування (модус *persona*), розгляд її внутрішньої сутності (студіювання дискурсивних практик — модус *per se*), вивчення лінгводуховного стану, ціннісних орієнтувань (модус *per son*), простеження єдності світів і реалізації мовної особистості в інших (модус *персонального*)²¹.

Моделювання мовної особистості має ґрунтуватися на усіх її дискурсивних практиках, звуковому і / чи письмовому реальному наповненні останніх, що дає змогу встановити найбільш значущі модуси реалізації лінгвоперсони²². Водночас такого зразка студіювання уможливило діагностування співвідношення модусів лінгвоперсони з її потребами, етапами лінгвоіндивідуації та розкриття активного, напівактивного, пасивного і / чи прямого, опосередкованого впливу лінгвосередовища на мовну особистість. Лінгвоіндивідуації мають внутрішню і зовнішню мотивацію, з-поміж яких перша завжди корелює з тим первинним

¹⁹ Ю. Е. Прохоров, *В поисках концепта*, 3-е изд., Москва 2009, с. 13–65.

²⁰ М. Барчук, *ззнач. джер.*

²¹ Порівн.: Жак Лакан, *Имена — Отца*, Москва 2005, с. 27–98.

²² А. Загнітко, *Лінгвоперсономна бінарність: двомовність у лінгвоіндивідуалізаціях*, [В:] „Лінгвокомп'ютерні дослідження”, Вінниця 2017, вип. 10, с. 82–98.

середовищем, у котрому відбувається становлення первинної лінгвоперсони. Зовнішня ж мотивація співвіднесена з відповідним впливом, який здійснює мовне середовище на лінгвоперсону, зумовлюючи необхідність формування відповідного зразка маскуванню (порівн. (2), (3), (6)), диференціювання *Ego* як самовияву (див. (4), (5)).

Дослідження лінгвоперсонології є перспективним, оскільки відповідає суспільним і соціальним запитам і зорієнтоване на співвідношення особистості і корпоративної групи, комунікативної спільноти, уможливує не лише констатацію наявних закономірностей реалізації мовної особистості, а й створення технологій захисту та самозахисту мовної особистості від різноманітних інформаційних впливів, мовної та комунікативної агресії та ін.

Як розділ мовознавчої науки лінгвоперсонологія зосереджує основну увагу на аналізі мовної особистості, охоплюючи окремого індивідуума та увесь народ. Такий підхід зумовлює відповідно і необхідність встановлення різновидів індивідуалізацій кожної з них і визначення закономірностей їх становлення, еволюції, функційного статусу та ін.

Традиційне зосередження уваги на структурі мовної особистості з виокремленням „1) **нульового — вербально-семантичного (лексикону мовної особистості)** з відповідним фондом лексичних та граматичних засобів, які особистість використовує під час створення тих чи тих текстів (дискурс мовної особистості, що охоплює різножанрові й різностильові комунікативні одиниці); 2) **лінгвокогнітивного (тезаурусу мовної особистості)** — простежуване бачення об'єктивного світу (система знань про світ); [...] 3) **мотиваційного (ярусу діяльнійшої комунікації мовної особистості)**, що виявляє особистісний прагматикон (система стратегій, тактик, намірів, мотивів, настанов, життєво-ситуативних домінант, виявлювана в процесі творення текстів та в їхньому змісті”²³, ярусів дає змогу схарактеризувати основні тенденції розвитку лексикону лінгвоперсони, ускладнення мовленнєво-ментального наповнення та простежити мотиваційні риси її комунікативної діяльності. Водночас поза увагою залишаються основні тенденції становлення мовної особистості з визначенням таких характерологічних компонентів: мовленнєві потреби та мовленнєві запити, реагування на соціумні виклики, вплив родинних стосунків на активізацію і / чи пасивізацію мовленнєвої діяльності особистості, формування стійкого та змінного компонентів мовленнєвої реалізації персони, формування внутрішніх опозицій та ін. Заявлені завдання можна вирішити з урахуванням нерівнорядної мовленнєвої діяльності особистості, вивчення усього обсягу дискурсивних практик, встановлення основних вимірів функційно-комунікативного рівня²⁴ лінгвоперсони, для дослідження якого потрібне застосування відповідного теоретико-методологічного підґрунтя. На цьому рівні здебільшого враховують три основні характеристики лінгвоперсони: а) закономірності структурування висловлень з опертям на усталені норми обраного комунікативного ходу і правила мовленнєвого етикету; б) використання наявного фонду вербальних і невербальних засобів для реалізації інформаційної, експресивної, етичної, фатичної, прагматичної та інших функцій комунікації; в) варіювання комунікативних засобів у комунікації відповідно до ситуативних потреб²⁵.

²³ А. Загнітко, *Словник сучасної лінгвістики...*, т. 3, с. 345–346.

²⁴ В. Білошицька, *Комунікативна особистість як феномен політичної лінгвокультури (на матеріалі аналітичних статей українських, англійських та французьких масмедіа)*, Київ 2017, с. 22–45

²⁵ В. Конечкая, *Социология и коммуникация*, Москва 1997, с. 34–45.

Функційно-комунікативний рівень охоплює етномовні, вікові, територіальні та інші реалізації лінгвоперсони зі встановленням напрямів реалізації комунікативного впливу в межах різних стратегій — на підвищення і / чи зниження контакту. Кожна стратегія в своїх межах має відповідні тактики. Для стратегії на підвищення властива тактика презентації власного судження, його аргументація і коментування (порівн., наприклад (5), (6)), а в межах стратегії на зниження — тактика образи чи прямого звинувачення, образи (див. (2), (3)), стратегія театральності містить регулярну тактику привернення уваги та ін. Розгляд функційно-комунікативного рівня потрібно ґрунтувати на встановленні вихідного рівня у внутрішній структурі лінгвоперсони.

Сучасна лінгвоперсонологія, за твердженням окремих науковців²⁶, має декілька основних напрямів, з-поміж яких значущими постають загальна (фундаментальна), культурно-когнітивна та соціумна лінгвоперсонологія, кожна з котрих має свої мету й завдання дослідження. У межах студіювання зосереджено увагу на соціумній лінгвоперсонології, основними завданнями якої є: 1) встановлення лінгвосоціумних характеристик формування мовної особистості з урахуванням його моно- чи білінгвального навантаження; 2) визначення мовнородинного тла зі з'ясуванням рівнів мовної інтелектуалізації, становлення мовних інтенцій та функційного навантаження в цьому середовищі тих чи тих категорій на зразок інтимізації, увічливості, шанобливості, толерантності та ін., порівн., напр., функційну реалізацію звертання як особливого вияву інтимізації в листах І. Жиленко до свого чоловіка В. Дрозда: (8) *Любе моє!*, (9) *Хлопчику мій!*, (10) *Далекий мій*, (11) *Рідна, рідна моя людиночко*, де форма морфологічного середнього роду на кшталт (8) *Любе моє* максимально інтимізує діалог двох споріднених душ, а ласкаво-пестлива форма *людиночко* з двома нерівнорядними атрибутивами *рідна моя*, перший з яких є лінійно повторюваний, наближають адресата до адресанта²⁷, витворюючи своєрідний діалог. Використання форм на зразок (8), (9), (10), (11) орієнтоване на активізацію фатичної функції в експліцитному чи імпліцитному вияві.

Категорія інтимізації на функційно-комунікативному рівні лінгвоперсони може мати глибинне вираження, що легко простежити, наприклад, на співвідношенні текстових площин поеми *Похорон друга* Павла Тичини і його вірша-сателіта *Ти, Павле...* Обидва тексти створено того самого 1942 року, але один з них відразу оприлюднено — поема *Похорон друга*, а другий — вірш *Ти, Павле...* — видруковано лише по смерті геніального митця. Тільки ґрунтовне прочитання й текстуальне зіставлення обох творів розкриває глибину інтимізації та відкриває справжній мотив “похорону друга”. Такого зразка лінгвоперсонологійні дослідження вимагають відповідного теоретико-методологічного підґрунтя, що охоплює принципи системності й цілісності, контрастивності та ін. Соціумна лінгвоперсонологія належним чином зорієнтована на студіювання усього комплексу соціальних та історичних чинників.

²⁶ А. Загнітко, *Категорійний і парадигмальний простір сучасної лінгвоперсонології*, [в] „Studia Linguistica”, Київ 2016, Vol. IX, с. 150–160.

²⁷ Див. також: Ю. Зайцева, *Інтимізація як мовознавча проблема*, [в:] „Лінгвістичні дослідження”, зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, наук. ред. Л. А. Лисиченко, Харків 2015, вип. 39, с. 140–145, [в:] Електронний ресурс: <http://oaji.net/articles/2015/918-1446119303.pdf> (21.02.2017); А. Корольова, *Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті*, Київ 2002, с. 101–145.

Соціумна лінгвоперсонологія одним із напрямів має студіювання впливу корпоративного середовища на модифікацію комунікативних стратегій і тактик, мовленнєвих інтенцій, поєднання декількох моделей мовленнєвої поведінки: інтимізації й шанобливості, з одного боку, та іронії й легкого підсміювання, з другого (порівн., напр., листування Юрія Шевельова та Олекси Ізарського²⁸). Подібні випадки можна знайти й у художньо-поетичних лінгвоіндивідуалізаціях із максимальним вираженням інтимізації, напр., через уживання займенників 1 і 2 особи: (12) *Нехай у грудях ти чудове серце маєш І серце те усіх звабля, Бо всіх до нього ти ласкаво пригортаєш, Та коли ти України не кохаєш, — Ти не моя!* (М. Вороний); (13) *Ми — двоє крил. І ти, і я. Ти твоє крил, Бо я — твоя. Ми — двоє вуст. Тобі й мені В губах цих глузд На самім дні ... Живу, живу одним-єдиним кличем, Бо світ цей — наш, а ти і я — це ж ми* (І. Драч)²⁹.

Соціумна лінгвоперсонологія корелює з психолінгвістичною моделлю лінгвоперсонології³⁰, що передбачає: 1) установлення основних / неосновних зразків співвідношення психічних типів особистості з її мовленнєвими інтенціями та мовно-комунікативними моделями поведінки; 2) визначення тенденцій реалізації мовленнєвих потреб у відповідних соціокомунікативних ситуаціях, що уможлиблює мовно-психологічне портретування персони та ін.

Дослідження персони в соціумно-мовному просторі є перспективними, вони мотивовані потребами людської спільноти та увагою до людської особистості. Відродження філософських, психологічних та інших студіювань з персонології, що постали в дев'яності роки ХХ ст., із зосередженням уваги на нових гранях особистості (духовний світ, ціннісно-аксіологічна сфера, персоналізація, індивідуалізація та ін.) уможливили формування принципово нового засадничого підґрунтя для лінгвоперсонологійних студіювань, зокрема соціумних. Останні максимально враховують лінгвопсихологічний портрет окремої особистості та лінгвоперсонологійний портрет нації.

Мовна діяльність людини — те, як ми взаємодіємо через мову з власними думками і думками інших людей, — завжди індивідуальна. Для Б. Гаспарова, услід за М. Бахтініним та Ю. Кристєвою³¹, вона здійснювана як безперервний потік “цітації”, що черпано з конгломерату мовної пам'яті моно- чи полілінгвоперсони. Феномен, який можна назвати “володіння” мовою³², полягає саме в здатності порівняно успішно орієнтуватися в пресупозиціях адресанта, у яких він сам і адресат могли б розпізнати те, що відповідає думці, яку потрібно сформулювати й передати. Важливою частиною індивідуального мовного досвіду є постійна дотичність до досвіду інших мовців через їхні висловлювання, що відбувається не через механічне запам'ятовування та імітування отриманого мовного матеріалу, а постійним власним творенням (порівн. (1), (3)). Усі вра-

²⁸ А. Загнітко, *Лінгвоіндивідуалізації та лінгвоіндивідуалізації в епістолярному дискурсі: закономірності реалізації мовної особистості*, [в:] „Лінгвокомп'ютерні дослідження”, Вінниця 2016, вип. 9, с. 121–143.

²⁹ Приклади почерпнуто з: Ю. Зайцева, *ззнач. джер.*

³⁰ А. Загнітко, *Психолінгвістична модель лінгвоперсоналії: категорійно-рівневий вимір*, [в:] *Досягнення та перспективи дослідження феномену здоров'я у сучасній психології*, Вінниця 2016, с. 79–84.

³¹ Б. М. Гаспаров, *Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования*, Москва 1996, с. 87–121; М. М. Бахтин, *Автор и герой: К философским основам гуманитарных наук*, СПб. 2000, с. 101–151; Ю. Кристєва, *Бахтин, слово, диалог и роман*, [в:] *Французская семиотика: от структурализма к постструктурализму*, Москва 2000, с. 428–431.

³² Ср.: И. В. Коноваленко, *Интолерантная языковая личность*, [в:] „Извест. Волгоград. гос. пед. ун-та”, Волгоград 2009, вып. 5, с. 85–91.

ження, що надходять ззовні органічно врастають у мовний світ особистості³³, стають її надбанням, поступово перетворюючись у теми та імплементуючись у комунікативні стратегії й тактики, вони стають частиною дискурсивних практик.

Студіювання функційно-комунікативного рівня моно- і полілінгвоперсони в різних просторових, часових, лінгвокультурологічних та інших вимірах має ґрунтуватися на достатніх експериментальних науково-дослідницьких текстових корпусах, що охоплюють максимально повну мовну реалізацію лінгвоперсони. Такого зразка дослідження орієнтовані в перспективу, оскільки уможливають адекватне відбиття лінгвосоціумних стратів, лінгвосоціумних інтенцій та багато іншого в лексикографічних працях, формування нового зразка прикладної моделі вивчення рідної та іноземної мов, створення дискурсивних та лінгвосоціумних граматики нового зразка.

---

³³ З. Р. Хачмафова, Е. Н. Лучинская, *Интертекстуальность как отражение лингвокультурного сознания женской языковой личности*, [в:] „Вестн. Адыгей. гос. ун-та. Сер. 2. Филология и искусствоведение”, Майкоп 2012, вып. 2, с. 28–35.